

Святослав Іванов не вів постійного щоденника. Він звертався до чистого аркуша паперу тоді, коли доводили до краю образа і несправедливість. Тоді він хапав зошит, блокнот, — що траплялося під руку, і скидав тягар з душі, звільняв її від несправедливих почуттів.

Цей запис Святослава я знайшла несподівано у блокноті, заповненому уривками з творів Фелліні, Лелюша та інших режисерів, — а всередині — розповідь про те, як він разом із Параджановим ходив до відділу культури ЦК, а потім із Сергієм Бондарчуком — до Петра Шелеста. Написано це без особистого ставлення, без емоцій, але за кожним рядком стоять приховані думки Іванова, їх гіркота, біль.

Він був не просто чиновник, він до останнього подиху жив інтересами кіностудії імені О.Довженка й, мені здається, він і тепер ходить темними коридорами якогось іншого ЦК, все шукає вихід: як повернути кіно в Україну, якою «живою водою» окропити кіностудію, щоб вона воскресла? Тому, мабуть, і до мене приходять час від часу його думки, неспокій, ті муки, які він переживав, ходячи по кабінетах сірого будинку ЦК. Може, він турбується і про мою творчу долю, бо не склалась вона не тільки тому, що він був Головою Комітету з кінематографії. Куди б не потрапляв мій сценарій чи повість, відразу лунав дзвоник «згори» з наказом «Заборонити!». Тільки зараз довідалась, що він згадував мене як сценариста у відділі культури ЦК, хотів допомогти. Тільки зараз...

Тамара Шевченко.

13 жовтня 1971р. Вернувся із Москви і дізнався, що на понеділок, на 10-ту ранку Овчаренко викликає Параджанова. С.Й. був учора ввечері в мене.

Розглянули всі можливі варіанти розмови:

1. Запропонують працювати.

2. Будуть лаяти за «небезпечні зв'язки», балаканину і погану поведінку.

3. Будуть розбиратися в історії з іконостасом з Космачівської церкви.

За першим варіантом, я запитав: «Що, поклавши руку на серце, Ви хотіли б поставити?»

— А хто питає?

— Господь Бог.

— Тоді «Intermezzo».

Домовилися, що в розмові будемо вести цю лінію. С.Й. дуже схвильований, розмови боїться.

— Найкраще було б, якби ви приліпили бороду й пішли замість мене.

Разом пішли на іменини Наталі,** де до нього причепилась якась хмільна дівчина, схильна до повалення авторитетів, і він швидко щез. Зранку мені зателефонували, щоб я був також о 10-тій у Овчаренка.

Зібрались Овчаренко, Федченко, Безклубенко, Параджанов і я. Раптом з'явився Кучер*** і я зрозумів, що ця розмова продиктована зверху. Овчаренко зразу взяв фальшиву ноту.

— Ви писали в ЦК (це було 1,5 роки тому), послали телеграму тов. Шелесту (це було три-чотири місяці тому), ми вас запросили, щоб дізнатися про ваші претензії. П. на початку розмови дуже хвилювався, але говорив сильно:

— Я шість років не працюю.

Мої сценарії відкидаються. «Intermezzo» було запущено, але зупинено в ЦК. Мені зараз пропонують ставити «Демона» в Москві і Вірменія теж пропонує ставити фільм. Але я весь на Україні, тут я живу 22 роки, тут мій син, я знаю і люблю Україну. А там Віктор Шкловський, світське життя і «Мосфільм», якого я не люблю.

Овчаренко: хто закрит «Intermezzo»? Це Комітет. Ми не втручаємося.

Я: Я стояв і стою за постановку «Intermezzo», вважаю, що останній варіант сценарію цілком підходить як основа фільму. Комітет не закритав «Intermezzo».

— А хто закрит «Київські фрески»?

— Це зробив я, оскільки сценарій і проби показали, що фільм ставити не можна.

Параджанов також почав наполягати на постановці «Int». Овчаренко, відмахуючись від «Int», у загальних фразах почав говорити, що треба подумати над сучасною темою і т.д. Як завжди з П., розмова розтікалася багатьма струмками. Він захоплено відгукнувся про «Ватерлоо» і поклявся, що був несправедливим до Сергія Федоревича. За активної підтримки Овчаренка, сказав, що Бонд. сильний в тих фільмах, де сам знімається. Овч. відразу перевів розмову на улюблену тему, щоб не знімали жінок. Знову випливав Івченко з Мишковою. І тут Овчаренко напав на Комітет, який дозволяє таке неподобство. Я розсердився, що знову піднімають цю безтактну розмову і сказав:

— Добре, ми не дозволимо

в наступному фільмі Івченкові знімати Мишкову і я подивлюся, що скажете Ви, коли Івченко наблизить до вас.

Перейшли на акторів. Говорили знову про те, що наші режисери не знімають наших акторів. Знову Овч. зробив випад на адресу Лисенка й Ольги, яка ніби зіпсувала «В'язнів Бомона». Сергій хвалив Голубовича. Сергій спробував підняти Тамару Шевченко в зв'язку з «Золотим обрізом». Сказав, що це дуже талановитий сценарист і нехай С.П. з нею розводиться, якщо це заважає. Ця розмова не була підтримана. Всі сиділи з пісно замкнутими фізіономіями. Було дано довгу чергу по Леваді. Сергій навіть прорік свою улюблену фразу, що людина з обличчям Павла І не може керувати мистецтвом.

Знову повернулися до «Int». Я сказав, що це питання треба вирішувати тут. Овчаренко говорив, що він не читав сценарію. Федченко теж відмовився. А Безклубенко, головний обвинувач цього сценарію в сюрреалізмі, — мовчав, мертво поблискуючи окулярами. Домовились, що я пришлю сценарій. Потім знову загальні слова про сучасну тему і старе вовтузнення з іконостасом. Коли вийшли всі, крім Кучера, я сказав Овчаренкові, щоб він не робив з мене дурника, Параджанов знає, хто заборонив «Int».

— Звичайно, якщо ви йому розповідаєте, що говорять в ЦК.

— Говорити нічого не треба було. Комітет і я особисто затвердили сценарій і передали до Москви. Як же міг я через тиждень сказати, що ми проти сценарію. Кожному зрозуміло, що сценарій відхилив не Комітет, а відділ ЦК.

Відносини наші вже на межі. Він робить дурниці і хоче, щоб я це брав на себе. Не вийде. Кучер попросив мене і Параджанова зайти до нього.

Знайшов Параджанова у Федченка. Там розбиралася справа про іконостас. Сергій напевне в чомусь винуватий, але справу цю роздувають. У Кучера розмова була в іншій тональності. Він дуже гаряче говорив про фільм, про сучасного хлібороба і запалив Параджанова. Навіть, коли він говорив примітивні речі, і я хотів зупинити потік, Сергій мені не дав. Його це захоплювало. Потім він сказав, що Кучер був прекрасним в своєму при-

мітивізму, як Піросмані. Сергій прийняв замовлення. Він сказав, що через 10 днів подасть авторів сценарію. Запитав, чи немає заперечень проти Драча.

Кучер сказав, що Драч не викликає ніяких заперечень і взагалі «ми довіряємо вам і погоджуємося на будь-яких авторів, яких ви вважаєте потрібними».

Перераховували видатних представників колгоспів і Сергій вимагав додатково жінок. Кучер спочатку радив відкласти «Int.», Сергій наполягав.

— Зрозумій, що плід дозрів і має бути народженим. Тільки тоді Параджанов зможе працювати над новим фільмом.

Кучер погодився з цим варіантом.

У двох кабінетах відбувалася розмова. В першому сиділи байдужі люди, викручувались і фарисействували, а в душі проклинали Параджанова за те, що він талановитий, індивідуальний і зневажає їх (це вони, звичайно, відчувають). В іншому кабінеті була людина без інтелегентних дефініцій, але яка не розтратила душі і якогось ентузіазму навіть пропрацювавши двадцять років помічником Назаренка, Червоненка, Скаби, Підгорного, Шелеста. Це й підкорило Параджанова. Вже наступного дня С.П. почав діяти. Він веде переговори з Загребельним і Драчем. Запропонував участь Тамарі.

— Якщо я обіцяв — я людина слова, через 10 днів повинен бути план. А 18-го, в суботу, ми сиділи у мене в кабінеті з ним і Драчем і я розповідав Драчеві задум. Сергій сидів мовчки, потім раптом встав:

— Ось сталося диво. В мене щойно народився задум сценарія. Іване, ти, може, мені вділиш часу? І вони пішли.

12. 11. 71р.

Приїхав Сергій Бондарчук з приводу «Тараса Бульби». Він пропонує ставити спільно з «Мосфільмом» і Діно де Лаурентісом. «Мосфільм» мене не дуже влаштовував. Він буде тіснити нас і може статися, що фільм стане фільмом мосфільмівським. Діно де Л. потрібен для отримання кодаківської плівки, апаратури, гримів. Сергій Федорович уже звик до міжнародного розмаху, до хорошої плівки і до хорошої техніки. Він сконцентрований і сміливо веде розмову на прак-

тичні теми, хоча, здається, що в них він не повинен тямити. Оця діловитість якимось дивним чином поєднується з нездатністю до елементарних практичних справ. Зовнішня серйозність і замкнутість раптом розквітає дитячою усмішкою. Приїхав він без будь-яких документів і треба провести його в ЦК.

Зустрічаємося з Овчаренком. Розмова, фактично, світська. Він обіцяє вирішити всі проблеми з фільмом, і кінноту, і армію і т.д. На 47 мільйонів. «Ми подзвонимо Гречко, ми забезпечимо». Йому теж неприємний «Мосфільм», але прямо він боїться це сказати. Цвіркунов десь ображений недовір'ям Бондарчука до можливостей студії ім. Довженка, але разом з тим боїться йти в бій без «Мосфільму». Сергій, на моє прохання, піднімає питання про Параджанова. говорить про його видатний талант, про «Саят-Нову» і нестерпність його безробіття. Овчаренко іронізує з приводу його фільму «Земля, ще раз земля», а на словах підтримує, що потрібно йому працювати. Тоді різко ставимо питання про «Intermezzo». Овчаренко спочатку рішуче проти — це не Коцюбинський і т.ін. Потім починає викручуватися. Ідемо з Бондарчуком до Шелеста. В приймальні продовжуємо атакувати Овчаренка з приводу «Intermezzo».

Шелест, втомлений і обрюзглий, зустрічає Бондарчука привітно, звертається на «ти» — Все-таки тягне тебе в Україну.

Щодо «Тараса» приймає пропозицію робити з «Мосфільмом» і з Діно. Сценарій О.П.Довженка, з яким недавно познайомився, відкидає.

— Там нічого немає. Та й Солнцева проти, як говорив мені Овчаренко.

Річ у тому, що він читав режисерський сценарій, а я давно впевнився, що начальству ніколи не можна давати ні режисерських сценаріїв, ні лібретто, не показувати матеріалів.

Бондарчук і так вже давно вирішив робити свій сценарій прямо за Гоголем.

Сергія питає Шелест про «Білого птаха».

— Скажіть вашу думку, тільки щиро.

Він говорить, що фільм дуже талановитий, красивий зобра-

жально, але він психологічну лінію вирішував би інакше. Говорить гарно і з пошаною про Ілленка. І тут же влучає мить сказати про П-ва: «Серьожка — дуже сильний режисер, чому ж він не працює?»

— Як не працює? Ми зараз йому дали зробити великий фільм про хліборобів. І Шелест починає згадувати про класову боротьбу на селі. Про те, як їх закрили куркулі в хаті і підпалили... Питаю, чи він читав план. Не читав. Немає в нього на те часу. Говоримо про те, що до цього фільму Параджанову потрібно працювати. Овчаренко каже, що це питання ми залагодимо. Словом, практично основа «Тараса» закладена.

Вийшовши від Шелеста, знову атакуємо Овчаренка з приводу «Intermezzo». Він знову викручується. Йому так хочеться, щоб Параджанов куди-небудь подівся до дідька. Адже він недавно говорив мені про це прямо. Він і сьогодні вхопився за ідею «Демона» на «Мосфільмі». Цвіркунова Овчаренко до Шелеста не взяв. Сказав: «Почекайте отут», — і навіть не вибачився.

Ідемо всі до Параджанова, він уже давно чекає. Заїжджаю за Тамарою, Сергій за Іриною. Ірина поблякла, але ще непогана. Сергій піднімає тост за Бондарчука, за «Ватерлоо». Фільм вважає дивовижним, але не проминув сказати, що «Війна і мир» йому не сподобалась. Без подарунка Параджанов не може. Його асистенти вносять ящик із яблуками.

В машині Бондарчук говорить про «Захара Беркута». Він його хвалив у Шелеста й Овчаренка. Він не любить красивого кадру і всього, що заважає емоційному потоку сприйняття. Красивий кадр зупиняє на собі увагу і руйнує цілісність сприйняття. Класики завжди прості. Я викидаю кожен красивий сам по собі кадр, якщо він не працює на головне. Через те його хвилює оператор на «Тараса». Мені картинки не потрібні.

Згадується кадр у Ілленка у «Вечорі», коли Пидорка голосить над попелом Петра.

20.11. З Віталієм і Аллою**** дивились в Ко(міте)ті в суботній день зарубіжний фільм. Раптом з'ясувалось, що мене викликає Шелест. Він зустрів привітно, почав розпитувати, що нового в кіно. (Я) доповів

про нові фільми. Виокремив про Лесю Українку. Розповів, що це був дуже важкий фільм, але закінчений з успіхом. Потім про «17-тий трансатлантичний». Думаю, що це буде хороший фільм. Мова зайшла на партизанську тему і про війну між партизанами, яка не закінчується до цих пір. Він з роздратуванням говорив про це, згадуючи, як партизанів вчитували на Політбюро. З іронією говорив про колишнього секретаря підпільного Вінницького обкому, який написав кляузу з приводу фільму «Підполковник Шиманський» — «Чого він скаржиться, хоче щоб про нього зробили фільм». А потім офіційно і серйозно:

— Товаришу Іванов, ви не звертайте увагу ні на які кляузи, робіть те, що вважаєте за потрібне відповідно до історичної правди.

Фільм «Шиманський» йому сподобався. Про «Родину Коцюбинських» сказав: «Тема, звичайно, хороша і потрібна, але, між нами кажучи, фільм слабенький». Потім розмова про Параджанова. Він багато чув про нього позитивного і про талант, і про доброту, і про щедрість. Знає і його норавливість і нерозбірливість у зв'язках з людьми. Ставиться доброзичливо. Я до дрібниць розповів про Сергія і поставив питання про «Intermezzo». Адаже для роботи над «Землею» необхідна практика. Сергій Йосипович не знімав шість років і боїться камери. Я розповів коротко сценарій «Intermezzo».

— А чому відділ проти?

— Не знаю, цього я зрозуміти не можу.

*Публікація
Тамари Шевченко.*

*В журналі «Кіно-Театр» (№5, 1996) було опубліковано лист голови Комітету з кінематографії при Раді Міністрів УРСР С.Іванова Петру Шелесту, написаний 1970 року з приводу Сергія Параджанова, якому не давали ставити фільмів. Продовженням цієї історії стала зустріч із Петром Шелестом через півтора року, про яку і йдеться у щоденнику С.Іванова.

**Наталя Климівна Петрова, кіносценарист Київської кіностудії науково-популярних фільмів. До неї та її чоловіка, полярника, С.Й. дуже добре ставився. Була біля дверей, коли судили Параджанова.

***Помічник Шелеста.

****Віталій — син Петра Шелеста, фізик-науковець, Алла — дружина Віталія.

КІНО
ТЕАТР

Заборонена школа

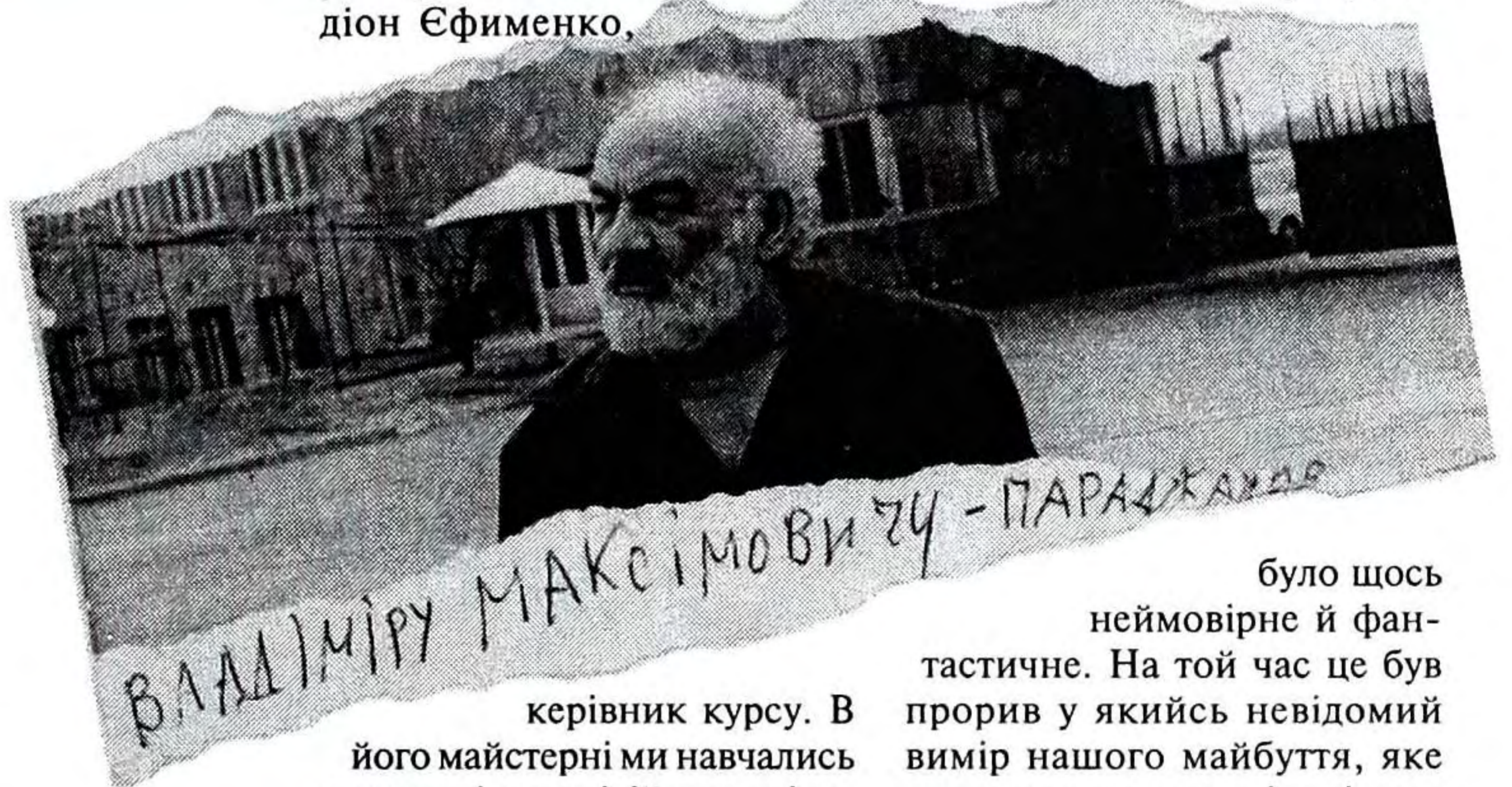
Володимир ГОНЧАРОВ

ЗУСТРІЧІ З ПАРАДЖАНОВИМ

Вважаю себе щасливою людиною, бо я був знайомий з Сергієм Йосиповичем Параджановим. Міг бачити його, чути, спілкуватися з ним. Був у нього дома в Києві і Тбілісі.

Ще в студентські роки наш курс запросили на зустріч з Параджановим у нього вдома, в київській квартирі. Це був рік 1970-й. Нас було дев'ятеро студентів і десятий — Родіон Єфименко,

Минуло багато років, але залишилися спогади про ті незабутні зустрічі з Параджановим, які відбувалися з ним у Будинку кіно та кінолекторії Жовтневого палацу. Під час тих зустрічей, як то кажуть, яблуку ніде було впасти. Але всі, хто хотів його послухати і подивитись його фільми, зрештою, знаходили собі місце. В цих зустрічах

ВЛАДИМІРУ МАКСІМОВИЧУ - ПАРАДЖАНОВИ

керівник курсу. В його майстерні ми навчались режисурі телевізійного кіно. Спасибі йому за цю зустріч, вона залишилась у пам'яті на все життя.

Сергій Йосипович дуже гостинно нас приймав. Того вечора на нас чекало чудове грузинське вино, копчений окорок і діжка закарпатського меду. Щойно переступивши поріг помешкання, ми потрапили у світ надзвичайно красивих речей, які відразу ж брали тебе в полон. Це середовище існування було відображенням світу, в якому він жив і творив. Того вечора Параджанов перевіряв, на що ми здатні як майбутні режисери. Він запропонував нам поміркувати, які образи виникають від того чи іншого кольору, предмету і його форми й таке інше. Так минув вечір. Сергій Йосипович був врешті нами задоволений.

було щось неймовірне й фантастичне. На той час це був прорив у якийсь невідомий вимір нашого майбуття, яке несла ця красива і смілива людина.

Я вже поставив крапку, але не можу не сказати про фото, які опубліковані в цьому номері.

1987 року я зустрівся з Тарасом Денисенком на Всесоюзному кінофестивалі в Грузії, в Тбілісі. Ми з ним купили букет запашних рожевих троянд, які любив Сергій Йосипович, і пішли на вулицю Коте Месхі. Не встигли ще підійти до будинку, як він вже спускався дерев'яними, скрипучими сходами нам назустріч. На обличчі сяяла радісна усмішка. Він обійняв і розцілував Тараса, а потім простягнув мені руку. Стиснув її, і вона тут же віддала своє тепло, як свіжеспечений хліб, пухкий і теплий. «Привіт, Михалков*, — пожартував він і через хвилину продовжив. — Володи-